

Grażyna Gzella

Toruń, Polska

e-mail: gmg@umk.pl

ORCID ID: 0000-0002-9024-4601

L

Leon Józef Trzebiński – nieznany redaktor toruńskich gazet

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/FT.2019.013>

Tekst jest opublikowany na zasadach niewyłącznej licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-ND 4.0).

Prof. dr hab. Grażyna Gzella jest emerytowanym pracownikiem Instytutu Badań Informacji i Komunikacji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Jej zainteresowania naukowe dotyczą historii prasy w XIX i XX wieku, funkcjonowania instytucji cenzury i ograniczania wolności słowa w dziejach oraz biografistyki. Jest autorką kilku książek, w tym cyklu prezentującego procesy prasowe redaktorów polskich gazet i czasopism w zaborze pruskim w XIX i początkach XX wieku oraz kilku prac zbiorowych i ponad stu artykułów naukowych. Ostatnia jej praca poświęcona została pomorskim redaktorom: *Dziennikarze i redaktorzy odpowiedzialni polskiej prasy Pomorza Nadwiślańskiego w okresie zaboru pruskiego. Słownik biograficzny* (Toruń 2018). Od 2011 r. jest wiceprzewodniczącą Komisji Prasoznawczej PAN. Oddział w Krakowie, ponadto jest członkiem Rad Naukowych kilku czasopism.

S

Słowa kluczowe: Trzebiński Leon; drukarze; redaktorzy; prasa XX wieku; Pomorze Gdańskie; Wielkopolska

S

Streszczenie: Urodzony w Poznaniu 14 marca 1879 r. Leon Trzebiński z wykształcenia był drukarzem i przez całe życie pracował w zakładach typograficznych kilku miast. W 1900 r., na krótki czas, zamieszkał w Toruniu i związał się z drukarnią Sylwestra Buszczyńskiego. Pracując na Pomorzu jako redaktor odpowiedzialny podpisał numery „Gazety Toruńskiej” (od 78 z 4 kwietnia do 112 z 16 maja 1901 r.) i „Przyjaciela” (od 42 z 6 kwietnia do 59 z 16 maja 1901 r.). W kolejnych latach zatrudniony był w Bochum w Westfalii, Grudziądzu, Dortmundzie i innych niemieckich miastach. Po I wojnie światowej kierował drukarnią w Lesznie, został właścicielem zakładu typograficznego w Rawiczu, a tuż przed wybuchem II wojny światowej kupił drukarnię w Lidzie (dzisiejsza Białoruś). Po wojnie powrócił do Polski i zatrudniony był w zakładach Jeleniej Góry i Wschowy. W tym ostatnim mieście zmarł 9 grudnia 1956 r.

Przez redakcję „Gazety Toruńskiej” i „Przyjaciela” przewinęło się wiele osób, zarówno zawodowych dziennikarzy, jak i redaktorów zatrudnionych na stanowisku redaktora odpowiedzialnego tylko na chwilę. Zdarzało się tak, gdy brakowało per-

sonelu, a prawo prasowe nakazywało zamieszczanie na łamach każdego numeru nazwiska osoby odpowiedzialnej za publikowane w nim treści.

W 1901 r. w Toruniu pojawił się Leon Józef Trzebiński krótko związany z lokalnymi gazetami i miastem, czego powodem był proces prasowy, odejście z redakcji i nowe plany zawodowe realizowane poza Pomorzem.

Leon Trzebiński urodził się 14 marca 1879 r. w Poznaniu, jako syn zecera Feliksa (1847-1904) i Agnieszki (1850-1909) z domu Hielscher (Hilscher)¹. Z małżeństwa Feliksa i Agnieszki zawartego w 1872 r.² urodziło się siedmioro dzieci. Byli to: Stefan Ludwik (1873-1946)³, Kazimiera (1874-1915)⁴, Mikołaj Marian (1876-1958)⁵, Leon Józef (1879-1956), Wincenty Stanisław (1881-1881)⁶, Dionizy Stanisław Kostka (1882-1889)⁷ oraz Melania Gertruda (1886-1936)⁸.

W 1893 r. Leon Trzebiński rozpoczął naukę w drukarni „Dziennika Poznańskiego”. Zawód ten po ojcu uprawiali dwaj synowie, oprócz Leona również Mikołaj zdobył drukarskie wykształcenie i pracował w poznańskich drukarniach. Kilka miesięcy po ukończeniu nauki Leon został zatrudniony w drukarni prowadzonej przez spadkobierców Ludwika Merzbacha, gdzie pracował również jego ojciec⁹.

Ojciec Leona, drukarz Feliks Trzebiński w swym życiorysie miał również epizod dziennikarski, bowiem w 1883 r., gdy zaczęła się z inicjatywy Merzbacha ukazywać „Gazeta Poznańska”, jego imieniem i nazwiskiem podpisywano pierwsze numery periodyku. Zajmujący się wówczas składem „Posener Tageblatt” Trzebiński występował w gazecie jako redaktor odpowiedzialny, podczas gdy redaktorem rzeczywistym, nieujawnionym na łamach pisma, był Kajetan Ludomiński¹⁰.

Praca Leona Trzebińskiego w Poznaniu nie trwała zbyt długo, bowiem już w końcu 1898 r. wyjechał do Herne w Westfalii, gdzie prawdopodobnie przez krótki czas pracował w wyuczonym zawodzie¹¹. Wkrótce powrócił jednak do Poznania.

Kolejny etap w życiu drukarza, a z czasem i redaktora, rozpoczął się 24 listopada 1900 r.¹² gdy opuścił stolicę Wielkopolski i podjął pracę w Toruniu w niezidentyfikowanej gazecie niemieckiej. Tam również nie zagrzał na długo miejsca, bo w marcu 1901 r. jego osobą zainteresował się Sylwester Buszczyński, drukarz i nakładca „Gazety Toruńskiej” i „Przyjaciela”. Dotychczasowy redaktor odpowiedzialny toruńskich gazet Dionizy Królikowski zrezygnował z pracy w Toruniu i powrócił do Poznania, gdzie otrzymał lepsze pod względem finansowym stanowisko redaktora w „Kurierze Poznańskim”. W porozumieniu z rzeczywistym redaktorem

¹ Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu [dalej: AAP], Parafia św. Marcina w Poznaniu, Liber baptisatorum 1874-1881, sygn. PM 232/31; Archiwum Państwowe w Poznaniu [dalej: APP], Urząd stanu cywilnego [dalej: USC] w Poznaniu – obwód miejski, Księga urodzeń 1879, t. 2, sygn. 64.

² AAP, Parafia św. Wojciecha w Poznaniu, Liber copulatorum 1855-1875, sygn. PM 235/20.

³ APP, Akta miasta Poznania. Kartoteka ewidencji ludności 1870-1931 [dalej: Kartoteka], sygn. 15191.

⁴ APP, Kartoteka, sygn. 14751, 15191; *Księgi stanu cywilnego*, Kurier Poznański 1915, nr 62, s. [3].

⁵ APP, Kartoteka, sygn. 15191; Cmentarz komunalny Junikowo w Poznaniu.

⁶ APP, USC w Poznaniu – obwód miejski, Księga urodzeń 1881, t. 2, sygn. 91; APP, USC w Poznaniu – obwód miejski, Księga zgonów 1881, t. 3, sygn. 99.

⁷ APP, USC w Poznaniu – obwód miejski, Księga urodzeń 1882, t. 4, sygn. 104; APP, USC w Poznaniu – obwód miejski, Księga zgonów 1889, t. 3, sygn. 222.

⁸ APP, USC w Poznaniu – obwód miejski, Księga urodzeń 1886, t. 5, sygn. 166.

⁹ *50 jubileusz dziewięciu członków Związku Zawodowego Pracowników Przemysłu Poligraficznego. Okręg Poznań, Poznań [1948]*, s. 7.

¹⁰ „Gazeta Poznańska”, *Goniec Wielkopolski* 1883, nr 5, s. [3].

¹¹ APP, Kartoteka, sygn. 15191.

¹² Ibidem.

pism – Janem Brejskim i za rekomendacją drukarza Jana Reszkiewicza Buszczyński zatrudnił Trzebińskiego na stanowisko redaktora odpowiedzialnego „Gazety Toruńskiej” i „Przyjaciela”¹³. Nakładca gazet znał teksty napisane przez Trzebińskiego i opublikowane w prasie niemieckiej, uznał więc, że jest on odpowiednią osobą do sprawowania tej funkcji w redakcji. Jako redaktor odpowiedzialny Trzebiński podpisał numery „Gazety Toruńskiej” od 78 z 4 kwietnia do 112 z 16 maja 1901 r. i numery „Przyjaciela” od 42 z 6 kwietnia do 59 z 16 maja 1901 r.

Zgodnie z prawem prasowym obowiązującym w państwie niemieckim redaktor odpowiedzialny gazety odpowiadał za treści zamieszczone w periodyku i to jego stawiano przed sądem, gdy prokuratura dopatrzyła się w nich myśli niezgodnych z obowiązującymi przepisami¹⁴. Przepis ten nie ominął Trzebińskiego w trakcie jego pracy w Toruniu.

Dnia 4 maja w „Gazecie Toruńskiej” i 7 maja 1901 r. w „Przyjacielu” ukazał się artykuł zatytułowany „Zła wola czy nieuctwo”¹⁵, w którym autor poddał krytyce pracę poczty niemieckiej. Powodem negatywnej oceny działań urzędników pocztowych były ich decyzje o odsyłaniu przesyłek pochodzących z różnych państw (np. z Anglii, Belgii, Bułgarii), a kierowanych do Torunia, gdy nazwa miasta pisana była Toruń zamiast Thorn. Przesyłki te docierały do adresatów dopiero po prawidłowym opisaniu ich przez pocztowców poza granicami Rzeszy. Autor artykułu napisał m.in.:

Jeżeli urzędnicy pocztowi daleko od naszego miasta wiedzą, gdzie leży Toruń, to urzędnicy niemieccy, odbierający w Aleksandrowie pocztę warszawską, tym łatwiej domyślić się powinni, dokąd wysyłać należy przesyłki z napisem „Toruń”.

oraz

My przecież o złą wolę urzędników pocztowych nie podejrzewamy, bo brak dowodów na poparcie tego podejrzenia. Przeciwnie jesteśmy zdania, że urzędnicy czynią, co umieją i jak umieją, a jeżeli błędzą, to nie ze złej woli, tylko wskutek nieuctwa i tępości umysłowej. Znana to bowiem rzecz, że do poczty wstępują przeważnie młodzieńcy, którzy wskutek braku zdolności, nie mogli poświęcić się innym zawodom.

W tekście opublikowanym w toruńskich gazetach dopatrzono się obrazy urzędników pocztowych, redaktorowi odpowiedzialnemu wytoczono więc proces. Dnia 23 września 1901 r. w toruńskim sądzie miał miejsce proces, w którym oskarżonym był Trzebiński, jako były już redaktor odpowiedzialny „Gazety Toruńskiej” i „Przyjaciela”. Wezwani świadkowie: poseł Leon Czarliński, dr Witold Jaworowicz oraz Sylwester Buszczyński potwierdzili prawdziwość informacji o nieporządkach na poczcie, z kolei dyrektorowi miejscowego gimnazjum nieznane były przypadki podjęcia pracy w tej instytucji przez uczniów niezdolnych do ukończenia gimna-

¹³ *Sprawozdanie z procesu*, Gazeta Toruńska 1902, nr 42, s. [2]; *Sprawozdanie z procesu*, Gazeta Toruńska 1902, nr 43, s. [1-2].

¹⁴ Szerzej zob.: G. Gzella, *Pruskie prawo prasowe w drugiej połowie XIX wieku*, [w:] *W kręgu prasy (przeszłość – teraźniejszość – przyszłość)*, t. 2, red. G. Gzella, J. Gzella, Toruń 2001, s. 33-43.

¹⁵ *Zła wola czy nieuctwo?*, Gazeta Toruńska 1901, nr 102, s. [1]; *Zła wola czy nieuctwo?*, Przyjaciel 1901, nr 55, s. [1].

zjum. Prokurator zażądał dla oskarżonego miesiąca więzienia, adwokat Władysław Szuman dowodził zaś, że autor publikacji dążył jedynie do usunięcia nieporządków w służbie pocztowej i powinien zostać uwolniony.

Sąd po krótkiej naradzie uznał Trzebińskiego za winnego obrazy urzędników pocztowych i skazał go na dwa tygodnie więzienia. Przewodniczący składu sędziowskiego Ferdinand Grassmann wyjaśnił, że „na poczcie zaszyły nieporządki, ale przy tak wielkim aparacie niepodobna ich uniknąć. Nadto artykuł był napisany tak ostro. [...] Obraza jest bardzo ciężka i dlatego skazano oskarżonego od razu na więzienie, chociaż po raz pierwszy miał sprawę z prokuratorem”¹⁶.

W listopadzie 1901 r. redakcje „Przyjaciela” i „Gazety Toruńskiej” poinformowały swych czytelników, że redaktor siedzi w więzieniu, a gdy minęły dwa tygodnie powiadomiono, że Trzebiński opuścił miejsce odosobnienia¹⁷.

Była to jedyna sprawa sądowa Trzebińskiego jako redaktora odpowiedzialnego toruńskich gazet. Od 22 maja 1901 r. przebywał już w Bochum¹⁸ w Westfalii, gdzie angażował się w różne inicjatywy społeczne, narodowościowe i prasowe. Podczas pobytu w tym mieście został prezesem nowo założonego Towarzystwa Przemysłowców¹⁹. Wówczas rozpoczęły się też wędrówki zawodowe poznańskiego drukarza, bowiem w okresie do I wojny światowej znajdował zatrudnienie w wielu miejscach i wielu drukarniach. Po odbyciu kary więzienia w toruńskim więzieniu zamieszkał w Grudziądzu, gdzie był zatrudniony w bliżej nieznannej drukarni²⁰ i to z tego miasta przyjeżdżał do toruńskiego sądu. Następnie zatrzymał się w Dortmundzie, gdzie występował na wiecach wyborczych²¹, a 19 czerwca 1903 r. podpisał ulotkę anonsującą ukazanie się nowego pisma „Przewodnika na Obczyźnie”. Numer pierwszy periodyku wydano 1 lipca, jego wydawcą był Lambert Lensing, redaktorem odpowiedzialnym Michał Łukowski, a w składzie redakcji znalazł się również Leon Trzebiński²². Pismo nie znalazło zwolenników, na wiecach protestowano przeciwko treściom w nim zamieszczonym. Przykładem może być uchwała podjęta podczas wiecu w Dortmundzie 12 lipca 1903 r.:

Zebrani Polacy na wiecu w Dortmundzie dnia 12 bm. protestują przeciwko narzucaniu im hakatystycznego pisma w polskim języku p.t „Przewodnik na Obczyźnie” i wyrażają przekonanie. 1) że żaden prawy Polak nie będzie go abonował, lecz starał się, ażeby nikt z rodaków go nie utrzymywał. 2) protestują przeciw polecaniu tego pisma z ambon. 3) ubolewają bardzo, iż znaleźli się Rodacy, którzy dali się użyć za narzędzie do zwalczania świadomości narodowej wśród braci naszych i wstąpili jako redaktorzy tego germanizatorskiego pisma – jesteśmy zniewoleni nie uznawać ich nadal za Polaków, lecz za zdrajców sprawy narodowej. 4) zgromadzeni dziś wyrażają zaufanie swym przedstawicielom i kierownikom,

¹⁶ *Dwa tygodnie więzienia*, Gazeta Toruńska 1901, nr 220, s. [1]; *Dwa tygodnie więzienia*, Przyjaciel 1901, nr 116, s. [1]. O procesie poinformowały też gazety poznańskie. Zob.: *Kronika miejscowa, prowincjonalna i zagraniczna*, Kurier Poznański 1901, nr 436, s. [3]; *Wiadomości z miasta i prowincji*, Postęp 1901, nr 221, s. [2].

¹⁷ *Toruń i okolica*, Gazeta Toruńska 1901, nr 270, s. [2]; *Toruń i okolica*, Przyjaciel 1901, nr 142, s. 2; *Toruń i okolica*, Gazeta Toruńska 1901, nr 288, s. [2]; *Toruń i okolica*, Przyjaciel 1901, nr 151, s. [2].

¹⁸ Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta miasta Torunia. Karty meldunkowe 1865-1930, sygn. 18187.

¹⁹ *Wiadomości z bliska i z daleka*, Przyjaciel Ludu 1901, nr 117, s. [3]; *Z bliska i z daleka*, Praca 1901, nr 31, s. 828.

²⁰ *Adressbuch der Stadt Graudenz und Feste Courbiere*, Graudenz 1903, s. 125.

²¹ *Wiec przedwyborczy Polaków na obczyźnie*, Gazeta Toruńska 1903, nr 94, s. [2]; *Intrygi centrowców na obczyźnie*, Gazeta Toruńska 1903, nr 98, s. [1].

²² W. Chojnacki, *Czasopisma w języku polskim wydawane przez Niemców w Westfalii i Nadrenii w latach 1898-1914*, Przegląd Zachodni 1979, nr 2, s. 48-49.

których „Przewodnik na Obczyźnie” wraz z sławetną „Temonią” śmie nazywać krzykaczami, wicherzycielami i burzycielami spokojnego ludu²³.

W kolejnych latach Trzebiński pracował w Essen, Kolonii, Düsseldorfie, Luksemburgu, Hanowerze, Hamburgu i Lipsku²⁴. Podczas I wojny światowej powołany został do wojska i lata wojny spędził na froncie. Do Poznania, na krótko, powrócił 28 maja 1919 r.²⁵, ale już miesiąc później wyjechał do Gostynia. W końcu osiadł w Lesznie, gdzie powstawała nowa, polska drukarnia. „Drukarnia Leszczyńska”, została zorganizowana przez miejscowe sfery kupiecko-przemysłowe jako spółdzielnia z kapitałem zakładowym²⁶. Odkupiono drukarnię od Adolfa von Schmädicke²⁷, a z Trzebińskim zawarto kontrakt następującej treści:

§ 1. P. Leon Trzebiński obejmuje kierownictwo drukarni, całej administracji, ekspedycji itd. przedsiębiorstwa naszego pod firmą „Drukarnia Leszczyńska, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Pan Trzebiński zawiaduje interesem w całej rozciągłości z ścisłym porozumieniem z zarządem naszej spółki, albo z tym członkiem zarządu, który w danym wypadku na mocy uchwały zarządu został do tego przeznaczony. Ten przepis zobowiązuje także członków zarządu, którym bez porozumienia się poprzedniego nie wolno niczego zarządzić w drukarni i w gazecie.

§ 2. Pan Leon Trzebiński, jako doświadczony fachowiec, zobowiązuje się do sumiennego, umiejętnego i obrotowego wykonywania swoich obowiązków, w zamian za co pobierać będzie obok wolnego pomieszkania 20% ponad taryfę przewodnika oddziałowego, w tygodniowych ratach. Za gaz płaci spółka – w zamian za oświetlenie wolne – rachunki do 150 mk.. miesięcznie.

§ 3. Wypowiedzenie kontraktu niniejszego obustronne jest trzymiesięczne i to zawsze na pierwszego każdego kwartału.

§ 4. Za redakcję płaci się p. Trzebińskiemu na razie 100 mk. miesięcznie. „Głos” nie miesza się w partyjność. Rada nadzorcza w tym względzie decyduje.

§ 5. Pan Leon Trzebiński bierze na razie 10 udziałów (razem za 2000 mk.) w spółce naszej²⁸.

Drukarnia zaczęła pracę 30 stycznia 1920 r., a wspomniany w kontrakcie „Głos” to „Głos Leszczyński”, którego numer okazowy, podpisany przez Trzebińskiego, ukazał się już 17 stycznia 1920 r. Wkrótce drukarz-redaktor został też redaktorem odpowiedzialnym „Głosu”, ponadto w pierwszych latach niepodległego Leszna odpowiadał też za dział nieurzędowy „Orędownika Powiatu Leszczyńskiego”²⁹.

Rok 1920 był również istotny w życiu prywatnym Leona Trzebińskiego. W roku tym ożenił się z urodzoną 7 czerwca 1891 r. w Gostyniu Marianną (Marią) Latosińską, córką Józefa – stolarza i Pauliny z domu Winnowicz³⁰. Małżonkowie doczekali

²³ *Wiec polski w Dortmundzie*, Głos Śląski 1903, nr 115, s. [1].

²⁴ *50 jubileusz...*, s. 7.

²⁵ APP, Kartoteka, sygn. 15191.

²⁶ A. Notkowski, *Polska prasa prowincjonalna drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939)*, Warszawa 1982, s. 355.

²⁷ *Z prowincji*, Postęp 1920, nr 50, s. [2].

²⁸ [Kontrakt zawarty między Leonem Trzebińskim a Radą Nadzorczą „Drukarni Leszczyńskiej”] udostępniony przez Kamilę Szymańską z Leszna.

²⁹ *Ruch prasowy*, Biuletyn Bibliograficzny 1920, nr 4, s. 44.

³⁰ Archiwum Państwowe w Lesznie, USC w Gostyniu, Księga urodzeń 1891, sygn. 93; Maria Trzebińska (born Latosińska) [online] [dostęp 7 II 2019]. Dostępny w WWW: https://www.myheritage.com/names/maria_trzebinska

się czwórki dzieci: Aleksandry urodzonej w 1921 r., Danuty Agnieszki urodzonej w 1922 r., Zbigniewa urodzonego w 1923 r. oraz Włodzimiry urodzonej w 1929 r.

Redaktorem odpowiedzialnym „Głosu Leszczyńskiego” Trzebiński nie był stale, jego nazwisko pojawiała się w piśmie do 1925 r., gdy zastępował rzeczywistego redaktora. Np. w nr 27 z 1922 r. poinformowano, że ustępuje z redakcji gazety, podkreślono jednak, że zatrzymuje kierownictwo drukarni i administrację pisma³¹, ale już w numerze 120 z 27 maja tego roku ponownie zajął się redagowaniem pisma. Ponadto od 1924 r. jako redaktor odpowiedzialny redagował „Gazetę Bojanowską”, wydawaną jako mutacja „Głosu”.

Mieszkając i pracując w Lesznie angażował się w prace społeczne realizowane w mieście. W 1923 r. był członkiem komitetu miejskiego organizującego IV Zjazd Katolicki, który pod patronatem kardynała Edmunda Dalbora odbył się w dniach 5-8 maja tego roku³². Był też lokalnym przewodniczącym Związku Obrony Kresów Zachodnich, co doprowadziło do konfliktu z jednym z leszczyńskich radnych. W lutym 1924 r. w Hotelu Polskim odbył się wiec, który prowadził Trzebiński. Zjawił się tam również Franciszek Lira, leszczyński radny oraz przewodniczący oddziału Narodowej Partii Robotniczej, który stwierdził, że „Społeczeństwo nie może mieć zaufania do ZOKZ i jego przewodniczącego i dlatego stroni od niego”. Odpowiedź na ten zarzut Trzebiński, w ostrej formie, zamieścił na łamach „Głosu Leszczyńskiego”, a to doprowadziło do procesu prasowego. W rezultacie redaktor został skazany na grzywnę w wysokości 50 zł., bez konieczności opublikowania przeprosin w gazecie³³.

Kolejny etap życia rodziny Trzebińskich wiąże się ze zmianą miejsca zamieszkania. W 1926 r. Leon Trzebiński został właścicielem drukarni w Rawiczu³⁴ i przez kilka następnych lat w tym mieście prowadził działalność drukarską, nakładczą i redakcyjną. W „Drukarni Polskiej”, jak pisano, wykonywano „druki wszelkiego rodzaju dla urzędów, handlu, przemysłu, towarzystw akuratnie, gustownie, szybko i – tanio”³⁵. W zakładzie Trzebińskiego wydrukowano też numery 35-38 z listopada 1929 r. „Wiadomości Miasta Leszna”, a w latach 1933-1934 był redaktorem „Gazety Gostyńskiej”, „narodowego pisma polsko-katolickiego dla wszystkich stanów”, wydawanej jako odbitka „Kuriera Poznańskiego”³⁶. Drukowane w Rawiczu pismo służyło upowszechnianiu idei narodowej, koncentrowało się na sprawach lokalnych, informowało o problemach bieżącego życia gospodarczego, społecznego i kulturalnego mieszkańców Gostynia i okolic³⁷. Jednak największym przedsięwzięciem Trzebińskich w nowym miejscu zamieszkania była „Gazeta Rawicka”. Numer pierwszy gazety ukazał się 1 stycznia 1929 r., a wydawcą i redaktorem periodyku była Maria Trzebińska. Żona drukarza sprawowała obie funkcje do nr 221 z 24 września tego roku, kiedy wraz z kolejnym numerem zastąpił ją

³¹ *Wiadomości z bliska i z daleka*, Głos Leszczyński 1922, nr 27, s. [2].

³² *Na IV Zjazd Katolicki*, Gazeta Szamotulska 1923, nr 44, s. 1.

³³ Portal regionu Leszno Kościan Gostyń Góra Rawicz Wschowa [online] [dostęp 19 XII 2018]. Dostępny w WWW: www.elka.pl/content/view/87399/670

³⁴ *50 jubileusz...*, s. 7.

³⁵ *Drukarnia Polska w Rawiczu*, Wiadomości Miasta Leszna 1929, nr 36, s. 276.

³⁶ *Dzieje ziemi gostyńskiej*, Poznań 1979, s. 355.

³⁷ E. Maj, *Komunikowanie polityczne Narodowej Demokracji 1918-1939*, Lublin 2010, s. 255.

mąż. Leon Trzebiński był redaktorem odpowiedzialnym „Gazety Rawickiej” niemal przez cały okres pobytu rodziny Trzebińskich w Rawiczu. Tylko przez krótki czas na stanowisku tym zastępował go Henryk Sikorski (od nr 234 z 1935 r. do nr 183 z 1936 r.), a powodem tej nieobecności był wyrok procesu prasowego skazujący redaktora na pobyt w więzieniu. W połowie października 1935 r. czytelników rawickiej gazety poinformowano, że Leon Trzebiński idzie do więzienia³⁸, ale już po niespełna miesiącu zwolniono go z powodu długotrwałej choroby. Jak napisano w gazecie, pod więzieniem „czekały dzieci jego”³⁹.

W 1930 r. Trzebiński wydał, wydrukował i zredagował „Jednodniówkę »Gazety Rawickiej« 1920-1930. Wydaną z okazji 10-lecia wcielenia miasta Rawicza i powiatu do Najj.[aśniejszej] Rzeczypospolitej”.

Nieznane są powody decyzji o kolejnej zmianie miejsca zamieszkania rodziny Trzebińskich. W 1938 r. Leon Trzebiński zrezygnował z prowadzenia drukarni w Rawiczu i nabył kolejny zakład poligraficzny, tym razem na Kresach Rzeczypospolitej, w miasteczku Lida, w województwie nowogródzkim. Miasto liczyło wówczas nieco ponad 26 tysięcy mieszkańców i drukarnia Trzebińskiego była czwartą w tym ośrodku miejskim, po drukarni i wytwórni stempli Szymona Zeldowicza (ul. Suwalska 70), drukarni J. Kaplińskiego (ul. Suwalska 10) i Drukarni Chrześcijańskiej (ul. Suwalska 90)⁴⁰. Zakład Trzebińskiego mieścił się na ulicy Falkowskiego róg Szkolnej.

Funkcjonowanie lidzkiej drukarni zakłócił wybuch II wojny światowej. Dnia 18 września 1939 r. do miasta weszła Armia Czerwona, 19 września Rosjanie zajęli i opieczętowali drukarnię, zabezpieczyli wyposażenie, a 24 września Trzebińskich wyrzucono z domu. Tymczasowego zakwaterowania udzielili im znajomi, a Leon Trzebiński pozostał bez pracy. Dopiero w roku następnym dwójka jego dzieci – Zbigniew i Aleksandra otrzymali pracę w nowo otwartej drukarni sowieckiej⁴¹. Było to efektem polityki nowych władz realizowanej na zajętych terenach. Na mocy postanowienia Rady Najwyższej Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej z 22 grudnia 1939 r. znacjonalizowano wszystkie zakłady poligraficzne, typograficzne i litograficzne⁴².

Po agresji Niemiec na Związek Radziecki od lipca 1941 r. drukarnia Trzebińskiego w Lidzie pracowała jako Gebietsdruckerei (drukarnia i pracownia stempli), a jej kierownikiem został przedwojenny właściciel. Razem z ojcem pracowali Zbigniew i Aleksandra, członkowie Armii Krajowej, którzy w zakładzie, drukując zamawiane przez niemieckie władze administracyjne dokumenty, dowody osobiste, legitymacje, przygotowując pieczęcie, dublowali wszystko i dostarczali, w tajemnicy przed ojcem, wykonane produkty zarówno zleciodawcom jak i Komendzie Okręgu AK⁴³.

Po zakończeniu II wojny światowej Lida znalazła się w granicach ZSRR, a rodzina Trzebińskich wróciła do Wielkopolski. Początkowo zatrzymali się w Go-

³⁸ Do Szan. czytelników „Gazety Rawickiej”, Gazeta Rawicka 1935, nr 235, s. [4].

³⁹ Kronika miejscowa, Gazeta Rawicka 1935, nr 253, s. [4].

⁴⁰ Lidzka drukarnia, Lidzki Letopisec 2017, nr 3, s. 14-15.

⁴¹ J. R. Nowak, *Przemilczane zbrodnie. Żydzi i Polacy na Kresach w latach 1939-1941*, Warszawa 1999, s. 149.

⁴² B. Bernacki, *Organizacja i funkcjonowanie sowieckiego rynku prasowego na ziemiach północno-wschodnich II RP w latach 1939-1941*, Białoruskie Zeszyty Historyczne 2004, nr 22, s. 80.

⁴³ K. Krajewski, *Na Ziemi Nowogródzkiej. „Nów” – Nowogródzki Okręg Armii Krajowej*, Warszawa 1997, s. 80-81; J. Prawdziej-Szlaski, *Nowogródzcy walce 1940-1945*, Londyn 1976, s. 63.

styniu, ale już 17 lipca 1945 r. Leon Trzebiński, decyzją Państwowego Urzędu Repatriacyjnego, skierowany został do Jeleniej Góry, celem objęcia drukarni w tym mieście. Cztery miesiące później, oddział poznański Centralnego Zarządu Państwowych Zakładów Graficznych w Polsce polecił mu wyjazd do Wschowy, gdzie z dniem 25 listopada 1946 r. objął kierownictwo tamtejszej drukarni od 1 stycznia 1948 r. funkcjonującej jako Państwowe Poznańskie Zakłady Graficzne. Oddział we Wschowie.

Wschowa okazała się ostatnim miejscem zamieszkania Leona Trzebińskiego. W tym mieście spędził ostatnie lata swojego życia. Zmarł 9 grudnia 1956 r.⁴⁴ Żona Maria przeżyła go o 17 lat. Zmarła 14 marca 1973 r.⁴⁵

Śledząc koleje życia Leona Trzebińskiego przede wszystkim należy zauważyć jego obecność w wielu miejscach. Swe zawodowe aspiracje realizował w Wielkopolsce, na Pomorzu, w Westfalii, ale również na Kresach, gdzie tuż przed II wojną światową kupił drukarnię. Pracując jako drukarz angażował się również w prace redakcyjne przygotowując numery gazet i czasopism w kolejnych miastach.

Bibliografia

- Akta miasta Poznania. sygn. 14751. Archiwum Państwowe w Poznaniu, Polska.
 Akta miasta Poznania. sygn. 15191. Archiwum Państwowe w Poznaniu, Polska.
 Akta miasta Torunia. sygn. 18187, Archiwum Państwowe w Toruniu, Polska.
 Bernacki, Bartłomiej. 2004. „Organizacja i funkcjonowanie sowieckiego rynku prasowego na ziemiach północno-wschodnich II RP w latach 1939-1941”. *Białoruskie Zeszyty Historyczne* 22: 77-111.
 Chojnacki, Wojciech. 1979. „Czasopisma w języku polskim wydawane przez Niemców w Westfalii i Nadrenii w latach 1898-1914.” *Przegląd Zachodni* 2: 42-53.
 Gzella, Grażyna. 2001. „Pruskie prawo prasowe w drugiej połowie XIX wieku”. *W W kręgu prasy (przeszłość – teraźniejszość – przyszłość)*, 2, red. G. Gzella, J. Gzella, 33-43. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
 Krajewski, Kazimierz. 1997. *Na Ziemi Nowogrodzkiej. „Nów” – Nowogrodzki Okręg Armii Krajowej*. Warszawa: Pax.
 Maj, Ewa. 2010. *Komunikowanie polityczne Narodowej Demokracji 1918-1939*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
 NN. [1948]. *50 jubileusz dziewięciu członków Związku Zawodowego Pracowników Przemysłu Poligraficznego. Okręg Poznań*. Poznań: brak.
 NN. 1883. „Gazeta Poznańska”. *Goniec Wielkopolski*, Styczeń 9, 1883.
 NN. 1901. „Dwa tygodnie więzienia”. *Gazeta Toruńska*, Wrzesień 24, 1901.
 NN. 1901. „Dwa tygodnie więzienia”. *Przyjaciół*, Wrzesień 26, 1901.
 NN. 1901. „Kronika miejscowa, prowincjonalna i zagraniczna”. *Kurier Poznański*, Wrzesień 25, 1901.
 NN. 1901. „Toruń i okolica”. *Gazeta Toruńska*, Grudzień 14, 1901.

⁴⁴ Materiały rodzinne udostępnione autorce przez wnuka Leona Trzebińskiego – Krzysztofa Lutowskiego.

⁴⁵ Datę śmierci zapisano w akcie urodzenia Marii Latosińskiej. Archiwum Państwowe w Lesznie, USC w Gostyniu, Księga urodzeń 1891, sygn. 93.

- NN. 1901. „Toruń i okolica”. *Gazeta Toruńska*, Listopad 23, 1901.
- NN. 1901. „Toruń i okolica”. *Przyjaciół*, Grudzień 17, 1901.
- NN. 1901. „Toruń i okolica”. *Przyjaciół*, Listopad 26, 1901.
- NN. 1901. „Wiadomości z bliska i z daleka”. *Przyjaciół Ludu*, Lipiec 12, 1901.
- NN. 1901. „Wiadomości z miasta i prowincji”. *Postęp*, Wrzesień 26, 1901.
- NN. 1901. „Z bliska i z daleka”. *Praca*, Sierpień 4, 1901.
- NN. 1901. „Zła wola czy nieuctwo?”. *Gazeta Toruńska*, Maj 4, 1901.
- NN. 1901. „Zła wola czy nieuctwo?”. *Przyjaciół*, Maj 7, 1901.
- NN. 1902. „Sprawozdanie z procesu”. *Gazeta Toruńska*, Luty 20, 1902.
- NN. 1902. „Sprawozdanie z procesu”. *Gazeta Toruńska*, Luty 21, 1902.
- NN. 1903. „Intrygi centrowców na obczyźnie”. *Gazeta Toruńska*, Maj 1, 1903.
- NN. 1903. „Wiec polski w Dortmundzie”. *Głos Śląski*, Lipiec 31, 1903.
- NN. 1903. „Wiec przedwyborczy Polaków na obczyźnie”. *Gazeta Toruńska*, Kwiecień 26, 1903.
- NN. 1903. *Adressbuch der Stadt Graudenz und Feste Courbiere*. Graudenz: Gaebels Buchhandlung.
- NN. 1915. „Księgi stanu cywilnego”. *Kurier Poznański*, Marzec 17, 1915.
- NN. 1920. „Ruch prasowy”. *Biuletyn Bibliograficzny*, Październik-Grudzień, 1920.
- NN. 1920. „Z prowincji”. *Postęp*, Marzec 2, 1920.
- NN. 1922. „Wiadomości z bliska i z daleka”. *Głos Leszczyński*, Luty 2, 1922.
- NN. 1923. „Na IV Zjazd Katolicki”. *Gazeta Szamotulska*, Kwiecień 17, 1923.
- NN. 1929. „Drukarnia Polska w Rawiczu”. *Wiadomości Miasta Leszna*, Październik 15, 1929.
- NN. 1935. „Do Szan. czytelników Gazety Rawickiej”. *Gazeta Rawicka*, Październik 14, 1935.
- NN. 1935. „Kronika miejscowa”. *Gazeta Rawicka*, Listopad 7, 1935.
- NN. 2017. „Lidskija drukarni”. *Lidski Letopisec* 3: 14-16.
- NN. b. d. „Maria Trzebińska (born Latosińska)”. *MyHeritage*. Dostęp Luty 7, 2019. https://www.myheritage.com/names/maria_trzebinska.
- Notkowski, Andrzej. 1982. *Polska prasa prowincjonalna drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939)*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Nowak, Jerzy Robert. 1999. *Przemilczane zbrodnie. Żydzi i Polacy na Kresach w latach 1939-1941*. Warszawa: Wydawnictwo von Borowiecky.
- Parafia św. Marcina w Poznaniu. sygn. PM 232/31. Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Polska.
- Parafia św. Wojciecha w Poznaniu. sygn. PM 235/20. Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Polska.
- Portal regionu Leszno Kościan Gostyń Góra Rawicz Wschowa*. Dostęp Grudzień 19, 2018. www.elka.pl/content/view/87399/670.
- Prawdżic-Szlaski, Janusz. 1976. *Nowogródzczyzna w walce 1940-1945*. Londyn: Wydawnictwo Errata.
- Sierpowski, Stanisław, red. 1979. *Dzieje ziemi gostyńskiej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

Urząd stanu cywilnego w Gostyniu. sygn. 93. Archiwum Państwowe w Lesznie, Polska.

Urząd stanu cywilnego w Poznaniu – obwód miejski. sygn. 64. Archiwum Państwowe w Poznaniu, Polska.

Urząd stanu cywilnego w Poznaniu – obwód miejski. sygn. 91. Archiwum Państwowe w Poznaniu, Polska.

Urząd stanu cywilnego w Poznaniu – obwód miejski. sygn. 99. Archiwum Państwowe w Poznaniu, Polska.

Urząd stanu cywilnego w Poznaniu – obwód miejski. sygn. 104. Archiwum Państwowe w Poznaniu, Polska.

Urząd stanu cywilnego w Poznaniu – obwód miejski. sygn. 166. Archiwum Państwowe w Poznaniu, Polska.

Urząd stanu cywilnego w Poznaniu – obwód miejski. sygn. 222. Archiwum Państwowe w Poznaniu, Polska.

Grażyna Gzella

Torun, Poland

e-mail: gmg@umk.pl

ORCID ID: 0000-0002-9024-4601

Professor dr hab. Grażyna Gzella is a retired employee of the Institute of Information and Communication Research at Nicolaus Copernicus University in Toruń. Her scientific interests relate to the history of the press in the 19th and 20th centuries, the functioning of censorship and restriction of the freedom of speech in history, along with biography studies. She is the author of several books, including a series presenting press trials of editors of Polish newspapers and magazines in the Prussian partition in the 19th and early 20th centuries, as well as several collective works and over one hundred scientific articles. Her last work was devoted to Pomeranian editors: *Journalists and editors responsible for the Polish press of Gdańsk Pomerania during the Prussian Partition. Biographical Dictionary* (Toruń 2018). She has held the position of the vice-chairman of the Press Committee of the Polish Academy of Sciences (PAS) since 2011, the Cracow branch. She is also a member of the Scientific Councils of several journals.

Leon Józef Trzebiński – unknown editor of Toruń's newspapers

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/FT.2019.013>

The text is available under a Creative Commons Attribution-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-ND 4.0).

K

Keywords: Trzebiński Leon; printers; editors; 20th century press; Gdansk Pomerania; Greater Poland

S

Summary: Leon Trzebiński, born in Poznań on March 14, 1879, was educated to be a printer and worked all his life in the typographic factories of several cities. In 1900, for a short time, he settled in Toruń and joined the printing house of Sylwester Buszczyński. Working in Pomerania as a responsible editor, he signed the issues of "Gazeta Toruńska" (from no. 78 of April 4 to no. 112 of May 16, 1901) and "Przyjaciel" (from no. 42 of April 6 to no. 59 of May 16, 1901). In the subsequent years he was employed in Bochum in Westphalia, Grudziądz, Dortmund and other German cities. After World War I, he managed the printing house in Leszno; later he became the owner of a typographic plant in Rawicz, and just before the outbreak of World War II he bought a printing house in Lida (today's Belarus). After the war, he returned to Greater Poland and was employed in the plants in Jelenia Góra and Wschowa. In the latter town he died on December 9, 1956.

Grażyna Gzella

Thorn, Polen

e-mail: gmg@umk.pl

ORCID ID: 0000-0002-9024-4601

Prof. Dr. habil. Grażyna Gzella ist emeritierte Dozentin des Instituts für Informations- und Kommunikationsforschung der Nikolaus-Kopernikus-Universität in Thorn. Ihr Forschungsinteresse umfasst die Pressegeschichte im 19. und 20. Jahrhundert, die Zensurinstitution und die Einschränkung der Meinungsfreiheit in der Geschichte sowie die Biografistik. Sie ist Autorin zahlreicher Bücher, darunter der Reihe über die Gerichtsprozesse der Redakteure von polnischen Zeitungen und Zeitschriften auf den von Preußen besetzten Gebieten im 19. Jahrhundert und am Anfang des 20. Jahrhunderts, sowie einiger Sammelbände und über hundert wissenschaftlicher Artikel. Ihre letzte Arbeit bezieht sich auf die pommerellischen Redakteure: *Dziennikarze i redaktorzy odpowiedzialni polskiej prasy Pomorza Nadwiślańskiego w okresie zaboru pruskiego. Słownik biograficzny* (Toruń 2018; *Die verantwortlichen Journalisten und Redakteure der polnischen Presse in Pommerellen unter der preußischen Herrschaft. Biografisches Wörterbuch*). Seit 2011 ist sie stellvertretende Vorsitzende der Kommission für Pressewesen der Polnischen Akademie der Wissenschaften, Abteilung in Krakau, zudem Mitglied der wissenschaftlichen Räte einiger Zeitschriften.

Leon Józef Trzebiński – ein unbekannter Redakteur der Thorner Zeitungen

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/FT.2018.013>

Dieser Text wird unter der Creative Commons-Lizenz Namensnennung-Keine Bearbeitungen 4.0 International (CC BY-ND 4.0) veröffentlicht.

S **tichworte:** Trzebiński Leon; Drucker; Redakteure; Presse im 20. Jahrhundert; Pommerellen; Großpolen

Z **usammenfassung:** Der aus Posen am 14. März 1879 gebürtige Leon Trzebiński war Drucker von Beruf und arbeitete sein ganzes Leben lang in typografischen Betrieben in mehreren Städten. 1900 zog er für kurze Zeit nach Thorn um und verband sich mit der Druckerei Sylwester Buszczyńskis. Als verantwortlicher Redakteur in Pommerellen unterzeichnete er die Nummern von „Gazeta Toruńska“ (von Nr. 78 vom 4. April bis zu Nr. 112 vom 16. Mai 1901) und „Przyjaciół“ (von Nr. 42 vom 6. April bis zu Nr. 59 vom 16. Mai 1901). In den darauffolgenden Jahren war er beschäftigt in Bochum in Westfalen, Graudenz, Dortmund und anderen deutschen Städten. Nach dem Ersten Weltkrieg leitete er die Druckerei in Lissa, wurde Eigentümer eines typografischen Betriebs in Rawicz, und kurz vor dem Ausbruch des Zweiten Weltkrieges kaufte er die Druckerei in Lida (heute Weißrussland). Nach dem Krieg kehrte er nach Großpolen zurück und wurde in den Betrieben in Hirschberg und Fraustadt angestellt. In der letztgenannten Stadt verstarb er am 9. Dezember 1956.